

พุทธธรรมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง Buddhism and sufficiency economy philosophy

พระมหาวิเชียร วชิรธมฺโม * พระครูสุตกิจโสโมสร[†]
พระสิริจริยาลังการ[‡] พระพันธ์ ธมฺมวโร[§]
รังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์^{**}

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่จะไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้กับทุกกลุ่มคนที่สามารถนำไปปรับใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และเป็นแนวปฏิบัติตนในกิจกรรมโดยยึดความพอเพียงหรือ ยึดเส้นทางสายกลางที่ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต และธุรกิจอย่างเหมาะสม ควรตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ มีเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของปรากฏการณ์ ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นสิ่งที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคี ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอมรักษาสภาพประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยยึดแนวทางการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองจะเป็นตัวการที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและทำให้ประชาชนยึดหลักความพอเพียงและมีเหตุผลโดยนำหลักธรรมสันโดษทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงและหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา หลักการพึ่งตนเอง หลักสันโดษ และหลักมัตตัญญูตาธรรม มาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตต่อไป

คำสำคัญ : เศรษฐกิจพอเพียง, หลักพุทธธรรม

Abstract

Sufficiency economy is a philosophy that will be applied to be suitable for all groups that can be used as a principle in life. And as a guideline in the activity by holding on to sufficiency or Capture the middle path that uses intelligence to live. And business appropriately Should be located on the principle of "Know Love Samakkhi", using intelligence to protect themselves from straying globalization There are causes and effects according to the environment of the phenomenon. To recognize good things, bad things, useful things According to the reality of our country, there is a love and compassion that will help society to escape from disaster. And unite with unity Eliminate conflicts to compromise, maintain public interest as the location By adhering to a human-centered development approach Which these things will be the ones that lead to sustainable development and cause the people to adhere to the principles of sufficiency and reason, by applying the principles of seclusion in Buddhism, linked to the principles of sufficiency economy and the principle of meditation Principles of self-sufficiency, main, seclusion and the principle of Matutanyutam To apply to continue living.

Keyword: Sufficiency economy, Buddhist principles

* อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

[†] อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

[‡] อาจารย์ประจำสาขาวิชาศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

[§] อาจารย์ประจำสาขาวิชาศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

^{**} นักวิเคราะห์นโยบายและแผน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

บทนำ

เศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำรงชีวิตในความพอดี หวนกลับมาใช้ชีวิตไทยเป็นการสร้างรากฐาน หรือพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจทั้งหมดสำหรับทุกคนระดับและเพศวัยในการอยู่ร่วมกัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “อาคารบ้านเรือน ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ก็เพราะความแข็งแรงของรากฐาน หรือเสาเข็ม ซึ่งเรามองไม่เห็น และมักจะลืมไปว่าเราอยู่ได้บนฐานรากอะไร” หากรากฐานของประเทศ คือ เกษตรกร ได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ในขณะนั้นซึ่งพระองค์ท่านได้แปลงทฤษฎี สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ เดินตามได้ ทำตามได้ ดังตัวอย่างโครงการทฤษฎีใหม่ วัฒนธรรมพัฒนา โครงการทฤษฎีใหม่แห่งแรกของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จเป็นต้นแบบ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ชาติด้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความสุขอย่างมั่นคง ยั่งยืนและพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเหมาะสำหรับสังคมไทย เพราะชาวไทยส่วนมากนั้นคือพอเพียงและเข้าใจเรื่องรับโดยอยู่แล้วแต่ไม่นำพาปฏิเสธอย่างแท้จริงเท่านั้น **ความพอเพียง** หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ใน การดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้าง (http://guru.sanook.com/4238/ (ออนไลน์) เว็บไซต์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, chaipat.or.th สืบค้นวันที่ 21 กันยายน 2559) “พฤติกรรมของเศรษฐกิจเมื่อหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาสัมพันธ์แล้วไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภคหรือการวิภาคแบ่งปันกระจายรายได้จะเริ่มต้นจากจุดยืนที่ตัวมนุษย์ว่าจะต้องมีความรู้จักประมาณก่อนความรู้จักประมาณหรือความรู้จักพอดีนี้ทางพระเรียกว่ามัตตัญญูตา เช่นรู้จักพอดีในการบริโภคอาหารก็เป็นโภชนมัตตัญญูตา”(พระธรรมปิฎกป.อ.ปยุตโต. ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์, 2542: 170)

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนักวิชาการ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของนักวิชาการกล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ประเวศ วะสี แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของดร.สุเมธ ตันติเวชกุล แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ศ.ดร. อภิชาติ พันธ์เสน และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ สมพร เทพสิทธิฯ ดังนี้ 1) **แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการเศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และ เศรษฐกิจชุมชน โดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้นหมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม คือ เศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือเศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรมธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มทุนทุก ๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจพื้นฐานไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงอันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ 1) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด 2) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม 3) มีความเป็นบูรณาการคือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยง กับสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป 4) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทย อุตสาหกรรมเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี 5) มีการจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง (ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกพื้นเศรษฐกิจสังคม, 2542 : 43)

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิถีชีวิต รวมถึงแต่ความเชื่อ คุณค่า การประพฤติปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงเศรษฐกิจ การศึกษา สุนทรียศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี การพออยู่พอกิน การพึ่งพาตนเองตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มเงาของวัฒนธรรม การนำชื่อเศรษฐกิจมาใช้นั้นเป็นเพียงเพื่อกระตุ้นความสนใจและให้ฟังดูมีพลังมากกว่าการพูดถึงวัฒนธรรม ดังนั้น แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ คือ 1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน 2) จิตใจพอเพียง 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5) ปัญญาพอเพียง 6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง 7) มีความมั่นคงพอเพียง

ซึ่งในระบบเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนความเห็นที่ชอบถูกต้องเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่เงินตราอย่างเดียวเท่านั้นแต่เชื่อมโยงถึงเศรษฐกิจที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดีแห่งจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจพอเพียงยังเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวมคือเศรษฐกิจแห่งดุลยภาพและเศรษฐกิจแห่งศีลธรรม ประเวศ วะสี ได้นำแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมและวิธีการเศรษฐกิจแบบพอเพียง 10 ประการดังนี้ 1) นโยบายและกระแสสังคม หมายถึง การผลักดันให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายของรัฐและเป็นกระแสของสังคมที่จะต้องร่วมกันผลักดันโดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้วางนโยบายและพรรคการเมืองนำไปบรรจุในนโยบายของพรรค 2) การสำรวจชุมชนและเครือข่าย หมายถึง การสำรวจศักยภาพชุมชนด้วยการเขียนผังชุมชนเครือข่ายประชาชนเพื่อให้รู้ว่าปัจจุบันไทยเรามีชุมชนใดมีประสบการณ์ความรู้ในเศรษฐกิจพื้นฐานด้านใด อยู่ที่ไหนบ้าง โดยหน่วยงานที่เหมาะสมในการสร้างผังศักยภาพชุมชนจะต้องเป็นการร่วมมือจากหลายฝ่ายคือพัฒนาการตำบล, เกษตรตำบล, ครู, องค์กรพัฒนาเอกชน, และสถาบันราชภัฏ เป็นต้น 3) การส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน หมายถึง การขยายองค์ความรู้จากศักยภาพชุมชนที่ปรากฏในผังศักยภาพชุมชนเครือข่ายประชาชน โดยกระทรวงมหาดไทย หรือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงสาธารณสุข หรือโดยองค์กรพัฒนาเอกชน, พระภิกษุ, นักธุรกิจด้วยการชักนำให้ชุมชนอื่นเข้ามาเรียนรู้ตามผังศักยภาพชุมชนดังกล่าว 4) การสร้างศูนย์บริการวิชาการแบบเบ็ดเสร็จ หมายถึง การพัฒนาศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One – Stop – Service) ประจำอำเภอ โดยรัฐบาลเป็นผู้นำหน่วยงานความรู้ต่าง ๆ มารวมไว้ที่เดียวกันเพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมชาวบ้านและกลุ่มชาวบ้านให้ไม่ต้องลำบากในการหาความรู้ในการประกอบอาชีพ 5) การเชื่อมต่อการค้าขาย หมายถึง การเชื่อมต่อตลาดค้าขาย โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้จัดลานค้าให้เกษตรกรหรือธุรกิจชุมชน นอกจากนั้นบริษัทใหญ่ๆ ควรรับผิดชอบของชุมชนไปขายในระบบตลาดทั่วไป 6) การจัดสรรสื่อเพื่อทำงานให้สังคม หมายถึง การสนับสนุนสื่อเพื่อสังคม เช่น วิทยุชุมชน หรือสื่ออื่น ๆ ควรมีเนื้อหาหรือข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระแสสังคมและผลักดันเรื่องดังกล่าวไปสู่นโยบายของรัฐหรือพรรคการเมือง 7) การปรับวิธีงบประมาณ และการตั้งกองทุนเพื่อชุมชน หมายถึง การปรับวิธีงบประมาณจากเดิมที่ใช้กรมเป็นตัวตั้ง มาเป็นให้พื้นที่และชุมชนเป็นตัวตั้ง ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรีสามารถดำเนินการในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ควรมีการตั้งกองทุนชุมชนเพื่อสนับสนุนมาตรการที่นำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงตามขั้นตอนต่างๆ โดยรัฐมนตรีคลังมีอำนาจในการจัดการดังกล่าวเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง 8) การออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยมาตรการทางกฎหมายเพื่อลดอุปสรรคและเพิ่มความสะดวกในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มนักกฎหมายจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ 9) การฝึกอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน หมายถึง การมีศูนย์วิจัย และพัฒนาทักษะการสร้างความเป็นชุมชนในมหาวิทยาลัย ในสถาบันราชภัฏ หรือในองค์กรพัฒนาภาคเอกชน ภาคธุรกิจต่าง ๆ ทำหน้าที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม 10) การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน และการประเมินผลหมายถึง การวิจัยและประเมินผลเพื่อสนับสนุนทุกขั้นตอนตามที่กล่าวมาแล้วทั้งเก้าขั้นตอน กิจกรรมแห่งเศรษฐกิจพอเพียงด้วยวิธีการสิบประการ ที่เรียกว่า ธรรมจักรแห่งเศรษฐกิจ

จะเห็นได้ว่า การนำแนวทางการสนับสนุนกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพอเพียง เป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจพอเพียงเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ เศรษฐกิจชุมชน ควรเป็นระเบียบวาระแห่งชาติที่ทุกฝ่ายเข้ามาทำความเข้าใจ และขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรมโดยการปฏิบัติตามวิธีการทั้ง 10 ประการ

สรุป ดันดิเวทกุล.เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ดร.กล่าวถึงแนวคิด

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ(ประเวศ วะสี.ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ. 2541: 40 - 46) กล่าวถึง ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงและ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังนี้ **1. ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง** เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self - Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอ กินพอใช้ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับได้เศรษฐกิจพอเพียงยังเชื่อมโยงไปถึงความสามารถของชุมชน เมือง รัฐประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่

ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่ตนไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนมีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญคือ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่มีพันธนาการอยู่กับสิ่งใด โดยสรุปคือหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต **2.การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง** เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับสังคมทุกระดับแต่ประเด็นสำคัญสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างน้อย 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับบุคคล / ครอบครัว สามารถให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้าน ได้แก่จิตใจสังคมเทคโนโลยี เศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคำว่า “พอ” และไม่เบียดเบียนผู้อื่นพยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชำนาญ มีความสุขและความพึงพอใจกับชีวิตที่พอเพียงยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต 2) ระดับชุมชน รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วมโดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของตนและชุมชนมีความเอื้ออาทรระหว่างสมาชิกชุมชนให้เกิดพลังทางสังคมพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ 3)ระดับรัฐหรือระดับประเทศ ชุมชน / สังคมหลาย ๆ แห่งร่วมมือกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง วางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียงและพร้อมก่อนจึงค่อย ๆ ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นไป 3.การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ในที่นี้เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงสำหรับเกษตรกรเท่านั้น มีการปฏิบัติตาม 3 ขั้นตอน 1) ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนในระดับชีวิตที่ประหยัดทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น 2) รวมกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา 3) ร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการทำธุรกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง คือ “พอ” “พอประมาณ” “พอดี” ไม่เบียดเบียนคนอื่น ตั้งอยู่ในความสุจริต และที่สำคัญคือ ยึดวิถีชีวิตไทยไว้ให้ได้

สรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวถึง ความสามารถของชุมชนเมืองรัฐประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเป็นเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเอง เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับสังคมทุกระดับโดยมีระดับบุคคล / ครอบครัวระดับชุมชนรวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วมระดับรัฐหรือระดับประเทศ ชุมชน / สังคมหลาย ๆ แห่งร่วมมือกันพัฒนา และ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงต้องยึดหลักแนวพระราชดำริในการพัฒนา “เศรษฐกิจพอเพียง” พอประมาณ” “พอดี” ไม่เบียดเบียนคนอื่น ตั้งอยู่ในความสุจริต และที่สำคัญคือ ยึดวิถีชีวิตไทยไว้ให้ได้

หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธศาสนา

หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธ หมายถึง หลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา หลักการพึ่งตนเอง หลักสันโดษ และหลักมัตถัญญตารธรรม ดังนี้ 1. เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา 1) หลักปัญญาและการปฏิบัติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จะพบได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติมิใช่เป็นเพียงปรัชญาของนักปรัชญาหรือเรื่องของนักคิดที่กำลังคิดค้นหาความจริงโดยใช้เหตุผลเชิงตรรกวิทยาหักล้างพิสูจน์ความจริงกันอยู่มรรคและเป็นพุทธจริยธรรมสำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นอยู่ใน “พรหมจรรย์” หรือ “พรหมจรรย์” ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธพจน์ที่ว่า เราย่อมสรรเสริญ สัมมาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ประพฤติชอบแล้ว ย่อมทำญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้เพราะอาศัยการปฏิบัติถูกเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิปทา คืออะไร คือสัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ พระพุทธพจน์ ข้างต้นนี้ แสดงถึงมรรค คือ มัชฌิมาปฏิปทา นี้เองว่าเป็น “สัมมาปฏิปทา” และยังย้ำให้เห็นชัดเจนว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ใช้ปฏิบัติและให้สำเร็จประโยชน์แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ 2) หลักมัชฌิมาปฏิปทาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ขอบเขต แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ 8 อย่าง” อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมคค์ หรือ อารยอัฏฐังคิกมรรค (มรรคอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 อย่าง) ดังนี้ คือ สัมมาทิฐิความเห็นชอบ (Right View) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (Right Thought) สัมมาวาจา วาจาชอบ (Right Speech) สัมมากรรม งดเว้นการกระทำชอบ (Right Action) สัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ (Right Effort) สัมมาสติ ระลึกชอบ (Right Mindfulness) สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ (Right Concentration) แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของมรรคเป็น การศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายในมัชฌิมาปฏิปทานี้ก็คือการพัฒนาของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติที่ดำเนินไปตามวิถีแห่งมรรคนั้นเริ่มด้วยปัญญาและจบลงด้วยปัญญาโดยเริ่มที่สัมมาทิฐิอันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุดและเป็นสะพานเชื่อมไปสู่พัฒนาการด้านอื่นๆในระบบการพัฒนาองค์ธรรมที่เทียบได้กับไตรสิกขาหรือแบ่งออกเป็นการศึกษา 3 ส่วนคือศีลสมาธิปัญญาส่วนที่เป็นศีล คือ สัมมากรรม สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ ส่วนที่เป็นปัญญา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ส่วนที่เป็นสมาธิ คือ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (ส.ม.19/24/227) ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน (ศ.ดร. อภิชาติ พันธเสน เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง กับการ

วิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์. 2542: 1) กล่าวว่า ปัญญาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าถ้าจะประยุกต์ “ปัญญา” ให้เข้ากับการผลิตในทางเศรษฐศาสตร์ “ปัญญา” จะต้องเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดเพียงปัจจัยเดียว นั่นก็คือ การผลิตในพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นวิถีแห่งปัญญา ซึ่งต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ในปัจจุบัน ที่เน้นทุนเป็นปัจจัยผลิตดังนั้น จึงต้องการการบริโภค เพียงพอประมาณ เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ ทรมาน ขณะเดียวกันก็จะต้องไม่ “โลภ” มากเกินไปจนก่อ “กิเลส” เพราะทำให้ปัญญาไม่เกิด เช่นเดียวกัน ประเด็นนี้จึงเป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง ซึ่งแนวความคิด เศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในความหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุด ตามกรอบความคิด ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ทั้งนี้ ถ้าพิจารณาจากมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ อัตถประโยชน์ หรือ Utility ในความหมายที่เข้าใจง่ายแบบพุทธ ก็คือ “กิเลส” การเน้น อัตถประโยชน์สูงสุดก็คือ การเน้นให้มีกิเลสมากที่สุดนั่นเอง 3) องค์ธรรมฝ่ายปัญญาเกี่ยวกับความพอเพียง คือสัมมาทิฐิ (Right View) สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) อริยมรรคทั้ง 2 ประการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) นั้นเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเลยทีเดียว ในพระไตรปิฎก กล่าวไว้ว่า (อภ.วิ. 78/578/580) “ภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์มรรคเหล่านั้น สัมมาทิฐิเป็นตัวนำ สัมมาทิฐิเป็นตัวนำอย่างไร ? ด้วยสัมมาทิฐิ จึงรู้จักมิจฉาทิฐิ ว่าเป็นมิจฉาทิฐิ รู้จักสัมมาทิฐิว่า เป็นสัมมาทิฐิ รู้จักมิจฉาสังกัปปะว่าเป็นมิจฉาสังกัปปะ รู้จักสัมมาสังกัปปะว่าเป็นสัมมาสังกัปปะ รู้จักมิจฉาวาจา ..สัมมาวาจา กัมมันตะกัมมันตะเราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างซึ่งจะเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้นหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเป็นไปเพื่อความเพิ่มพูนไฟบุญเหมือนอย่างสัมมาทิฐินี้เลย” (องค.20/299/38.) 4) องค์ธรรมฝ่ายศีลเกี่ยวกับความพอเพียง คือ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) (Right Speech) สัมมากรรม (การกระทำชอบ) (Right Action) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) (Right Livelihood) องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นมรรคฝ่ายศีลทั้ง 3 ประการนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่มุ่งหมายจะให้เป็นหลักแห่งวิถีชีวิต ในระบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้เพราะความมุ่งหมายของกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธ คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ไม่คดโกง ไม่เบียดเบียนแก่แย้ง หากแต่เกื้อกูล และมีเมตตาต่อกัน ทั้งในส่วนชีวิตต่อชีวิตและชีวิตกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปอีกด้วย ธรรมะดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับพุทธพจน์เรื่อง การแบ่งปันจัดสรรทรัพยากรด้วยความเกื้อกูล มีเมตตา และเป็นธรรม (วิ.ม. 5/91/161) “...ที่ว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พืชของสงฆ์ที่เพาะปลูกในที่ของบุคคล พืชให้ส่วนแบ่งแล้วบริโภคนั้น พืชของบุคคลที่เพาะปลูกในที่ของสงฆ์ พืชให้ส่วนแบ่งแล้วบริโภคนั้นและมีความมุ่งหมายในพุทธธรรมของ สัมมาวาจา สัมมากรรม สัมมาอาชีวะ อันเป็นมรรคในมัชฌิมาปฏิปทานั้นมิใช่เป็นมรรคที่มุ่งเน้นสำหรับภิกษุสงฆ์เท่านั้น หากแต่กินความกว้างขวางครอบคลุมออกไปทั้งระบบพรหมจรรย์และที่จะต้องเน้นให้เห็นชัดเจนก็คือ ศีล มิใช่ หมายถึงความประพฤติดีงาม สุจริตทั้งทางกายและวาจาเท่านั้น แต่หมายถึงอาชีวะสุจริตด้วย” (วิ.ม.5/91/167) โดยเรียบร้อยอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ความโลภ ความเบียดเบียน และการสร้างกิเลส อันเป็นลักษณะจำเพาะของเศรษฐกิจกระแสหลักนั้น อยู่ตรงกันข้ามกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธโดยสิ้นเชิง 5) องค์ธรรมฝ่ายสมาธิเกี่ยวกับความพอเพียง คือ สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) (Right Effort) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) (Right Mindfulness) สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ) (Right Concentration) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) นั้น มีพระพุทธพจน์ว่า (อภ.ป. 79/74/265) สัมมาวายามะ เป็นไฉน? การระดมความเพียร (วิริยารัมภะ) ทางใจความก้าวหน้า ความบากบั่น ความขะมักเขม้น ความพยายาม ความอุตสาหะความอดทน ความเข้มแข็ง ความมั่นคงความก้าวหน้าไม่ลดละ ความไม่ทอดทิ้งฉันทะความไม่ทอดทิ้ง ธุระการแบกหามเอาธุระไปวิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะวิริยสัมโพชฌงค์ที่เป็นองค์มรรคหนึ่งเนื่องในมรรคนั้น เรียกว่า สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามชอบนี้นับเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ของการดำเนินการเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธ ความเพียรและความไม่ย่อท้อ การสร้างและกำจัดกุศลกรรมและอกุศลกรรมต่าง ๆ การเพียรรักษาและเสริมสร้างกุศลและการปฏิบัติที่ดีแล้วให้คงอยู่ตลอดไป เป็นมรรคไปสู่ความสำเร็จและชีวิตที่พึงปรารถนา เป็นคุณธรรมประจำชีวิต โดยทั่วไป เป็นต้น “สัมมาสติ” เป็นองค์มรรคข้อที่ 2 ในหมวดสมาธิ หรืออธิจิตสิกขา ในระดับจริยธรรม พุทธธรรมนั้น เน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมากในการปฏิบัติจริยธรรมทุกขั้นตอน ถือเป็นความสำคัญแห่งกรอบในการดำเนินชีวิต โดยมีสติกำกับความประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอที่เรียกว่า “อปปมาท” คือ ความไม่ประมาท ขาดสติ ระมัดระวังตัวไม่ถลาลงไปในทางเสื่อม ไม่ปล่อยกายปล่อยใจไปในกระแสและค่านิยมที่ผิดในความพุ่มพวยของการอุปโลก-บริโลกในระบบวัตถุนิยม เป็นต้น”

มีพระพุทธพจน์ที่ว่า “สัมมาสติหรือความระลึกชอบ (Mindfulness) ไว้ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง (อง. เอก.20/100/21) ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความไม่ประมาทเลย” สัมมาสมาธินั้น แม้องค์ธรรมข้อนี้ จะมีความลุ่มลึกและมีขอบเขตกว้างขวางในหลายระดับ แต่ในที่นี้มีความมุ่งหมายที่จะใช้ประโยชน์ในชีวิตของผู้ครองเรือนโดยปกติ เช่น สมาธิ เป็นเครื่องส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและทำกิจทุกอย่าง ทำให้รอบคอบ ไม่เลื่อนลอย นอกไปจากนี้ยังเป็นปัจจัยต่อบริการธรรมข้ออื่น ๆ ด้วย เช่น เมื่อมีสมาธิ ก็ย่อมมีสติกำกับอยู่ด้วย เป็นกัมมณียะ (อภ.วิ.2/588/ 263) (จิตที่ควรแก่การงาน) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัมมาสมาธิ เป็นไฉน? ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ ความตั้งอยู่

แห่งจิต ฯลฯ ความตั้งใจชอบ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรคนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ”

ดังนั้น “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “ทางสายกลางนั้น” เป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงแนวพุทธ ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ใด “ความพออยู่ – พอกิน” “พอเพียงและพอดี” นั้นเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตที่มีความหมายลึกซึ้ง เป็นพระ “ปัญญา” อันเฉียบคมที่ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางแก้ไข และบรรเทา ปัญหา อันเนื่องมาจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ แนวคิดและทฤษฎีในเรื่องดังกล่าวนี้ ความจริงไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นหลักในการดำเนินงาน

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “การพึ่งตนเอง” ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการพึ่งตนเองกล่าวถึง แนวคิดการพึ่งตนเอง หลักธรรมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์เศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์ของการพัฒนา และการพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองโดยเชื่อและคิดว่า พระพุทธศาสนา คือศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติดังนั้นก็ให้ความสำคัญและส่งเสริมการปฏิบัติทั้งทางกายและใจเพื่อการพึ่งตนเองทุกระดับเป็นอย่างมากพระอาจารย์ชาสุภโท(พระอาจารย์ชา สุภโท.นอกเหตุเหนือผล. 2541: 29) เช่นเดียวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้และยืนอยู่บนขาของตนเองได้เพื่อให้มีความเข้มแข็งมั่นคงเพียงพอที่จะ “พัฒนาตน” ไปสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไปการพัฒนานี้ย่อมหมายถึงการพัฒนาด้านทั้งภายนอกและภายในคือพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจที่จะสามารถฝึกตนให้พ้นจากห้วงโซ่ของกระแสบริโภคนิยมโดยยึดถือและปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามพื้นฐานของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่แล้วดังนั้นแนวคิดดังกล่าวนี้จึงถือว่าเป็นแนวคิดการพึ่งตนเอง 2) หลักธรรมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง หลักธรรมว่าด้วยการพึ่งพาตนเองหรือพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือนาถนธรรมซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมสำคัญ 10 ประการ คือ 1) ศีล (ความประพฤติดีงาม, ระเบียบวินัย, อาชีวบริสุทธิ) 2) พหุสัจจะ (การศึกษา การเฝ้าหาความรู้) 3) กัลยาณมิตตตา (คบคนดีมีกัลยาณมิตร, ปรึกษา) 4) โสวัจสตา (เป็นคนง่ายรับฟังเหตุผล) 5) กิงกรณีสสุททุกตา (ชวนช่วยกิจการ, ทำได้สำเร็จ) 6) อัมมกามตา (รู้จัก, ไครธรรม, รับรู้ – รับฟัง) 7) วิริยารัมภะ (ขยันหมั่นเพียร, ละชั่วทำดี, เข้มแข็ง) 8) สันตุกฺกั (สันโดษ, พอใจกับสิ่งที่หามาได้โดยชอบ) 9) สติ (ความมีสติ, ไม่ประมาท) 10) ปัญญา (รู้คิด, พิจารณา, เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง) หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธจะเห็นความประสานสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยที่เศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่มุ่งประสงค์ให้เกษตรกรและในวงกว้างขวางออกไปคือประชาชนทั้งชาติได้พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงความคลุ้มคลั่งการมีความมั่นคงในการที่จะเป็นอิสระภาพ จากการครอบงำของกระแสโลกในเชิงวัตถุนิยมและบริโภคนิยมต่างๆที่ประชาชนยังสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองด้วยสติปัญญาความพากเพียรความสันโดษโดยมีองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเกื้อหนุนอยู่ด้วย 3) การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์เศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาด้านตนเอง การพึ่งตนเองได้ในกระบวนการทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความหมายถึงการพัฒนาด้านคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ด้วยการพึ่งตนเองได้จึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุเท่านั้นแต่หมายความว่าความกว้างขวางถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลสและสามารถข่มตนข่มใจให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ารู้จักทุกขรู้เท่าทันทุกข์และมีความสุขตามอัตภาพได้ด้วย(พระธรรมปิฎก ป.อ.ยุตโต.ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. 2539: 5) 4) การพึ่งตนเองตามกระบวนการทัศน์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพระพุทธศาสนาถือว่า ธรรมอันเป็นการสร้างที่พึ่ง (นาถนธรรม) ในเรื่องพระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลพึ่งพาตัวเองเป็นที่พึ่งของตนให้ช่วยตนเองก่อนที่จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นเป็นการเตรียม “เหตุ” ประกอบ “เหตุ” ให้ดีที่สุดเพื่อให้ได้รับ “ผลดี” ที่ปรารถนาหลักธรรมที่กล่าวไว้ว่าตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนคนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้บุคคลมีตนที่ฝึกดีแล้วย่อมได้พึ่งที่ได้โดยยาก (ขุ.ธ.25/160/82) ความบริสุทธิ์ – ไม่บริสุทธิ์เป็นของจำเพาะตนคนอื่นทำให้คนอื่นหมดจดไม่ได้ (ขุ.ธ.25/165/84) และมีพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงมีตนเป็นที่พึ่งเถิดอย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลยจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิดอย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย (ที.ม.10/165/111)” ของคนในการบริโภคโภคทรัพย์แต่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสอนให้คนเราหาความสุขได้จากการบรรเทาความต้องการหรือความทะยานอยากได้ที่ไม่จำเป็น

หลักการพึ่งตนเองในการทำความดีนั้นหากจะให้กว้างขวางยิ่งขึ้นแล้วจะเห็นได้ว่าพุทธธรรมได้วางกฎเกณฑ์ให้เรา “พึ่งตนเอง” ด้วยการประกอบความดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (ในทุกด้าน) มิได้สอนให้พึ่งตนเองและเก็บเกี่ยวผลได้จากความคิดและการปฏิบัติที่เป็น “มิจฉา” ทั้งปวงเช่นเบียดบังคดโกงเอารัดเอาเปรียบและโลภเป็นต้นดังพุทธภาษิตที่ว่า ยาทิสลพฺพนเตพิชิตาทิสลพฺพนเตพลกฺกลยณการิกฺกลยณปาปการิจปาปํ บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้นคนทำดีย่อมได้ดีทำชั่วย่อมได้ชั่ว (ส.ส.15/256/374)

ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงกับหลัก “สันโดษ” เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักสันโดษกล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับสันโดษ หลักสันโดษกับความพอเพียง สันโดษกับประโยชน์ปัจจุบัน ประเภทของสันโดษ สันโดษกับกระบวนการพัฒนา และองค์ธรรมของสันโดษ ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับสันโดษ แนวคิดเกี่ยวกับสันโดษ ตามหลักพุทธธรรมในเรื่องสันโดษ เป็นหัวข้อธรรมที่ถูกลำดับตีความและอธิบายความหมายให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์ ว่าสันโดษเป็นการทำลายความเจริญก้าวหน้าของประเทศไปเสียอีก ดังที่ครั้งหนึ่งเคยมีศาสนเป็นทางการจากหัวหน้ารัฐบาล ขอให้ที่ประชุมสงฆ์ (สัมมนา) พระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2503 เลิกสอนหลักธรรมเรื่อง สันโดษ เนื่องจากคำสอนเรื่อง สันโดษ ทำให้คนมักน้อย ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร ไม่จำเป็นต้องขวนขวาย เนื่องจากตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ ฯลฯ คำสอนเหล่านี้ ไม่เหมาะสมกับกาลของสมัยปฏิวัติ ซึ่งต้องการการพัฒนาและความขวนขวายหาทางก้าวหน้า (ดังคำมุ่งหมายที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาว่า “การปฏิวัติครั้งนี้จะได้อผลสำเร็จหรือล้มเหลวก็อยู่ที่การพัฒนาเศรษฐกิจนี้เอง”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมเรื่องสันโดษจึงไม่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งก็น่าเห็นใจและต้องยอมรับกันว่า ปัญหาอยู่ที่ฐานความคิด ความรู้ ความเข้าใจ โดยเฉพาะ ทัศนคติ ที่เป็นฐานความคิดทั้งปวงแนวคิดและความไม่เข้าใจองค์แห่งในความหมาย ของความสันโดษตามหลักพุทธธรรมในระดับผู้บริหารประเทศแล้ว การเข้าใจผิดที่ว่า “การมีความสันโดษ” สัมพันธ์อย่างยิ่งกับความเกียจคร้านท้อแท้และไม่เอากงานยังมีปรากฏอยู่ในหมู่ชนและสังคมโดยทั่วไป (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต.การพัฒนาที่ยั่งยืน. 2546 : 24 - 26) 2) หลักสันโดษกับความพอเพียง ควรรู้จักสันโดษอย่างถูกต้องอย่างฉลาดมีจุดหมายไม่ใช่สันโดษอย่างเลื่อนลอยโดยรู้จักพอใจเป็นสุขได้ง่ายด้วยวัตถุทรัพย์สินสิ่งเสพลิงบริโภคน้ำที่ตนได้ตนมีซึ่งหามาได้ด้วยความเพียรพยายามของตนโดยสุจริตชอบธรรมไม่ต้องสูญเสียเวลาแรงงานและความคิดไปกับการมัวครุ่นคิดและวุ่นวายตามหาสิ่งเสพล้ำเรอตัวแล้วเอาเวลาแรงงานและความคิดที่สงวนไว้ได้นั้นไปทุ่มเทให้กับการพัฒนาชีวิตของตนทำสิ่งดีงามทำหน้าที่การทำงานทำการสร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นกุศลธรรมทั้งหลายซึ่งจะทำให้ได้ทั้งความสุขระดับเสพลุอย่างพอประมาณอีกทั้งความสุขทางจิตใจที่ประณีตสูงขึ้นไปจากงานที่สัมฤทธิ์ทั้งเป็นการไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้วยการบริโภคมากเกินไปและทั้งการก่อมลภาวะแก่สังคมไปพร้อมกัน 3) สันโดษกับประโยชน์ปัจจุบัน สำหรับองค์ธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสันโดษและการดำรงชีวิตทั้งตามอีกข้อหนึ่งนั้นคือธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้นหรือธรรมเพื่อเป็นไปในประโยชน์ปัจจุบันคือทวิภูมิมกัตถสังวัตตนิคคธรรมหรือที่รู้จักกันดีว่าทวิภูมิมกัตถประโยชน์ซึ่งมีหัวข้อสำคัญดังนี้ 1. อุฏฐานสัมปทาการถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการงาน 2. อารักขสัมปทาการถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาโภคทรัพย์อันตนขวนขวายหามาได้ด้วยความชอบธรรม 3. กัลยาณมิตตตาคบคนดีเป็นมิตรและรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย และ 4 สมชีวิตาประมาณความเป็นอยู่รู้จักกำหนดรายได้รายจ่าย 4) ประเภทของสันโดษ สำหรับองค์ธรรมที่เรียกว่าสันโดษตามศัพท์ในพระบาลีซึ่งขอยกมากล่าวไว้ในที่นี้มิได้ดังนี้สันโดษ (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต.เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. 2545: 33) 3 และ 12 หลักการพึ่งพาตนเองและมีความสันโดษ ตามที่ได้ทรงย้ำให้เกษตรกร และประชาชนชาวไทยปฏิบัติมาเป็นระยะเวลายาวนานนั้นชี้ให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ที่ทรงมองเห็นปัญหาอันจะเกิดขึ้นจากกระแสบริโภคนิยมที่หลงไหลเข้าสู่วิถีชีวิตของคนไทยอย่างที่จะดำเนินไปได้ยากในอนาคตอันใกล้ และไม่เพียงแต่ผลกระทบ จะพัวพันกับประเทศโลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น หาก “มีฉาพัฒนา” ซึ่งมีใช้ “สัมมาพัฒนา” อันขับเคลื่อนด้วยโลกจรรตที่มุ่งแต่เงินเป็นหลักใหญ่ก็กำลังนำโลกตะวันตก ซึ่งเป็นอารยธรรมวัตถุนิยม และบริโภคนิยมไปสู่วิกฤตการณ์เช่นเดียวกัน ในยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทยดังนั้น ความสันโดษ จึงต้องควบคู่อยู่กับความเพียรเสมอไป ความเพียรทำให้เกิดความมองอาจเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และยังเป็นที่พักพิงของผู้อื่นได้ด้วย อันเป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคง ยั่งยืน โดยไม่ต้องอิงกระแสนิยมภายนอกนั่นเอง

บทสรุป

หลักธรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง “สันโดษ” ซึ่งมุ่งเน้น หลักการ “ทำกิน” “พอเพียง” จึงเป็นสัมมาเศรษฐกิจเนื่องเพราะเกิดจาก สัมมาทฤษฎีที่สามารถโยงสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นของชีวิต เป็นอิทัปปัจจยา ของเหตุและผล ที่สอนให้คนพึ่งตนเอง (อิตตาหิอัตตโน นาโถ) มีสันโดษธรรม สามัคคีธรรม มีความพอประมาณ มีเหตุผล และไม่โลภ อันจะเป็นหนทางเลือกให้ประเทศไทยมีพัฒนาการต่อไปได้ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและหลักแห่งพระพุทธธรรม และความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะ

เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยมี เจเนอซ ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้ 1. เจเนอซความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ ทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียง “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้เศรษฐกิจพอเพียง ในความหมายของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง อันประกอบด้วย 5 เครือข่ายหลัก ได้แก่ มูลนิธิสิทธิมนุษยชน เครือข่ายกสิกรรมไร้สารพิษแห่งประเทศไทย เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เครือข่ายเกษตรสมดุลงไร้ทักสม กระจ่ายตัวอยู่ทั่วประเทศในรูปของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงกว่า 120 ศูนย์อบรม โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติโดยเน้นไปที่การให้ความสำคัญกับคน แก้ปัญหาที่คน ทางออกของปัญหา คือ การสร้างปัญญา ให้เกษตรกรฉลาดรอบรู้ และไม่ตกเป็นเหยื่อของกลไกที่ไม่ได้มุ่งช่วยเกษตรกรอย่างจริงจังใจอีกต่อไป โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์หลัก ซึ่งมีอยู่ 5 คำหลัก คือ ศรัทธา กล้าหาญ เอกภาพ ความรู้ คุณธรรม และมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่า เศรษฐกิจพอเพียง ของพระเจ้าอยู่หัวฯ คือยุทธศาสตร์ทางรอดของชาติ และทางออกจากปัญหาวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน แต่ต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังคำกล่าวที่ว่า “เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ ทำทีละอย่าง” ความเชื่อมโยงของทฤษฎีใหม่กับเศรษฐกิจพอเพียงของวัดมิ่งคลชัยพัฒนา คือ แหล่งกำเนิด “เกษตรทฤษฎีใหม่” และ ทฤษฎีใหม่ คือ เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร ดังนั้นในรูปแบบเดียวกันนี้เราทุกคนสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้กับทุกกลุ่มคน และทุกองค์กร โดยน้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตนไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมหรืออาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยที่อยู่แต่พอดี ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต เจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนันซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง กู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็วแล้วก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ควรตั้งอยู่บนหลักของ “รู้ รัก สามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตามสภาพแวดล้อมของไทย ให้รู้จักแยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเราเป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตาที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกันด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความปรองดองปรองอมรักษาสถาปณียชนส่วนรวมเป็นที่ตั้งเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำรงชีวิตในความพอดี มีชีวิตใหม่คือ หวนกลับมาใช้วิถีชีวิตไทยเป็นการสร้างรากฐาน หรือพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำริสความตอนหนึ่งว่า “...อาคารบ้านเรือน ตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ก็เพราะความแข็งแรงของรากฐาน หรือเสาเข็ม ซึ่งเรามองไม่เห็น และมักจะลืมไปว่าเราอยู่ได้บนฐานรากอะไร...” หากรากฐานของประเทศ คือ เกษตรกร ได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งพระองค์ท่านได้แปลงทฤษฎี สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ เดินตามได้ ทำตามได้ ดังตัวอย่างโครงการทฤษฎีใหม่ วัดมิ่งคลชัยพัฒนา โครงการทฤษฎีใหม่แห่งแรกของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จ เป็นต้นแบบ และรอคอยให้เกษตรกรในจังหวัดสระบุรี และทั่วประเทศได้น้อมนำแนวทางที่พระองค์ทรงพระราชทานให้ไว้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ชาติด้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความสุขอย่างมั่นคง ยั่งยืนและพอเพียง

(<http://agrinature.or.th/node/169> (ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 6 ตุลาคม 2559)

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. (2542). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกหมวดพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระธรรมวิมลโมลี. บวรพาศป.ธ.9 (2535). **ตอนแต่งไทยเป็นมจร**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2544). **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- ประเวศ วะสี. (2542) **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม**. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน.
- ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน. (2544). **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์ สาขาต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ประเวศ วะสี. (2541). **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ส.ม. 19/24/25.ส.ม.19/24/223.ส.ม.19/24/235.ส.ม.19/24/227.อภิ.วิ. 78/578/580.
- องต.20/299/38.วิ.ม. 5/91/161.วิ.ม.5/91767.อภิ.ป. 79/74/265.อง.เอก.20/59/11
- อภิ.วิ.2/588/ 263.ข.ธ. 25/160/82.ข.ธ.25/165/84.ที่.ม.10/165/111.ส.ส.15/256/374.
- <http://guru.sanook.com/4238/> (ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 6 ตุลาคม 2559
- <http://agrinature.or.th/node/169> (ออนไลน์) สืบค้นวันที่ 6 ตุลาคม 2559
- <http://guru.sanook.com/4238/> (ออนไลน์) เว็บไซต์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, chaipat.or.th สืบค้นวันที่ 21 กันยายน 2559)
- <https://sites.google.com/site/serstkhicphxpheiyng001/home/hlak-prachya> (ออนไลน์) 25 กันยายน 2559